

פניני הדרך היומי

לקט פנינים יקרים ונחמדים על סדר הדרך היומי

שנת ב-ח | פרשת כי תשא - פרה | גליון מס' 10

דף ב.

יציאות השבת - הרמב"ם בפיה"מ כותב ב' טעמים מדוע פותחת המשנה בשבת בדיני הוצאה:

(א) לפי שזאת המלאכה נמצאת תדיר ובה יכשלו בני האדם לרוב, לפי שאינם צריכים בה לכלום.

(ב) טעם שני מוסיף הרמב"ם: ללמדנו שהיא מלאכה אף על פי שהנראה ממנה אינה מלאכה. ע"כ הקדימה (רבי הקדוש) להזהיר עליה.

התוס' עצמם מיישבים בג' אופנים:

(א) משום שמלאכת הוצאה חביבא ליה לאקדומי, משום שיש בה הרבה חידושים ויסודות במלאכת שבת.

(ב) עוד כתבו התוס' בשם ר"ת: דדבר ההוה רגיל הש"ס לשנות תחילה, ונראה שכוונתם לדברי הרמב"ם (בתירוץ הראשון).

(ג) עוד מפרש ר"ת: היות ובמשנה השניה (יא א) פתח התנא "לא יצא החייט במחטו סמוך לחשיכה" ומשנה זו היתה חייבת להשנות בתחילת המסכת, משום שהיא עוסקת בזמן הקדום ביותר לכניסת השבת, וכדי להבין את האיסור של "לא יצא החייט במחטו", חייבים להקדים בהסבר מלאכת הוצאה ע"כ.

רבינו המהר"ל בגור ארי' על הש"ס כתב ליישב קושית התוס', דלכן מתחילה המסכתא בדיני הוצאות, כיון דכל מלאכות שבת אסורות גם ביום טוב, והמלאכה היחידה שאינה אסורה ביום טוב היא מלאכת הוצאה, דהרי קי"ל (ביצה יב ע"א) דעירוב והוצאה לשבת ואין עירוב והוצאה ליו"ט, ולכן הוצרך התנא להתחיל מסכת שבת בדיני הוצאה, כדי שנדע שבשבת אסורה הוצאה ולא כמו יום טוב עכ"ד. ועי' בהערות אבן ישראל משה"ק ע"ד.

ומן הראוי להביא את דבריו הנפלאים של רבינו הפני יהושע בחדושו עמ"ס שבת להלן פז ע"ב (ד"ה

בתוס' ד"ה כאשר וכו') וז"ל בתו"ד: נראה דעיקר שכר ועונש בשמירת שבת ומלאכה היינו לענין הוצאה, שצריך זהירות ושמירה יתירה כדאמרינן לעיל בפ"ק (דף יב) גבי חייב אדם למשמש בבגדיו ערב שבת, ואמר רב יוסף הלכתא רבתא לשבת, והכי נמי אשכחן בירמי שאמר לישראל, כה אמר ה' השמרו בנפשותיכם ואל תשאו משא ביום השבת, וכתוב בתרי' ובאו בשערי העיר הזאת מלכים ושרים וגו' וישבה העיר הזאת לעולם. וכה"ג טובא בנחמי בן חכליה כנ"ל עכ"ד.

כיצד העני עומד בחוץ וכו' - הנה המפרשים דקדקו מדוע נקטה המשנה הדין הזה במשל ונמשל של עני ולא בסתמא, "אדם" עומד בחוץ וכו'.

וכתב הרע"ב דקמ"ל דמצוה הבאה בעבירה אסורה, ואפי' שיש כאן ענין של מצות צדקה חייבין עליה, ואין זה סיבה לעשות מלאכה בשבת ע"כ. ובתוס' יום טוב הוסיף, דאפי' למאן דס"ל דטעה בדבר מצוה ועשה מצוה פטור, מ"מ כאן חייב, כיון דלא ניתנה מצוות שבת כלל להדחות בפני מצוות צדקה, משא"כ במילה ולולב ע"ש בדבריו.

ובהערות הגרי"ש אלישיב ציין שכבר הק' ע"ז הגרע"א בתוספותיו, דהא תינח במילה ופסח שפיר ניתנה שבת לידחות אצלה, אבל בלולב מה דחייבת שבת יש בה, הלא אין נעשה שום מלאכה בעצם מעשה הנטילה, ומאי דמטלטל את הלולב הוי הכשר בעלמא לצורך המצוה, ואינו דוחה שבת אבל בעצם מעשה הנטילה איזה דחייבת שבת יש כאן. ומ"מ מבו' דפטור לר"י כיון דטעה בדבר מצוה, וא"כ ה"נ נימא בצדקה דאע"ג דלא ניתנה שבת לידחות כלל ייחשב טועה בדבר מצוה ויפטר, ומ"ט תנן דבעה"ב חייב.

ובפשטות י"ל דאף דודאי מצות לולב עצמה אינה דוחה שבת, מ"מ כיון שבמציאות בפועל מה שמחלל שבת הוא לצורך קיום המצוה כתיקונה, דהרי אינו יודע לנענע והוצרך לילך אצל חכם ללמוד, והיינו

כתב החתם סופר (שבת דף קמ:): 'מה שנראה לי שנולד לך זה מנהג לחדש חידושים יותר מדאי ... אכן ע"י החידושים בכל דף ועמוד ע"ז זוכר הכל ומילתא דתמיה מידכר דכירא, והנסיון מעיד לנו ע"ז ויודע אנני בעצמי.'

ועי' בקונטרס אחרון שם (אות נד) שכתב: "וכעת מצאתי לקיים דברי החק נתן עם מה שמצאתי בתשו' באר משה להגאון ר' משה נחום ירושלימסקי בקונטרס בנין ירושלים (סי' ט) בתשובת הגאון מהר"י שמעלקעס ז"ל, שהעלה דהצלת עבירה לא חשוב כעושה מצוה, עיין שם בנועם דבריו, ועפי"ז גם דברי החק נתן א"ש. אבל אח"כ ראיתי שהגאון הנ"ל שם חילק בעצמו, דזה דוקא לענין שכר עדיף עושה מצוה מהצלה דעבירה, אבל לענין להזהר ודאי יש להיזהר להציל מעבירה אולי יותר מעושה מצוה עיין שם, ועיין ג"כ בתשו' מהרא"ם להגאון האדיר מו"ה סנדר מרגליות רבו דבית אפרים ז"ל (סי' כט), וא"כ הדרא פליאתי על החק נתן, ודו"ק" עכ"ל.

דף ד.

קלוטה כמי שהונחה דמיא וכו'. בספר הלכות קטנות (ח"ב סי' מ"ב) הקשה קושיי נפלאה בהפסיק בין תפלין של יד לתפלין של ראש, דהדין הוא דמברך שתיים על של ראש כדאיתא בגמרא סוטה דף מד ב, והקשה, דאם התפלין של ראש הוא בידו למעלה מראשו אף על פי שלא הניחו על ראשו עדיין, הו"ל ליחשב כאילו כבר מונח על ראשו מדין קלוטה כמי שהונחה, ואפילו אם הפסיק אז בדיבור לא הוי הפסק בין תש"י לתש"ר כלל.

ובספר דבר יוסף (סימן ב' אות א') מביא תירוץ על זה בשם ספר החיים (להגאון רבי שלמה קלוגר ז"ל) דהדין קלוטה כמי שהונחה הוא דנחשב כמונח באויר, אבל לא נחשב כמונח על הארץ, וא"כ בכגון דא דהתפלין של ראש הוא בידו באויר למעלה מראשו, אינו נחשב כמונח על ראשו, רק נחשב כאילו הוא מונח באויר ועדיין לא קיים המצוה כלל, עכ"ל.

וכידוע נחלקו בסברא זו הראשונים, רש"י כתב להדיא דקלוטה כמי שהונחה דמי ר"ל דהוה כמונח בקרקע. וכ"כ ברש"י גיטין (ע"ט ע"א) וברש"י ערובין (ל"ג ע"ב) וברבינו חננאל כאן להדיא, ע"ש ובאבני נזר (או"ח סי' ר"מ ס"ק א' וב') מש"כ לבאר בזה דהתוס' פליגי על רש"י ע"ש. וע"ע בקהלות יעקב (סי' ו).

דף ה.

בשלמא לבן עזאי מהלך כעומד דמי. ראה בתוספות ד"ה בשלמא שכתבו: 'ובירושלמי פריך על דעתיה דבן עזאי אין אדם מתחייב על ד' אמות ברה"ר

דאף דרק הנטילה הוא עיקר המצוה והנענועים הוא רק להשלמה כתיקונה (ועי' פסחים ה'; בתוס' שם) מ"מ הוי ג"כ לדבר מצוה. ע"כ שפיר י"ל דחשיב בטעה בדבר מצוה פטור, משא"כ לגבי עני, דאין שום צורך בחילול שבת לצורך קיום המצוה, דהרי יכול לומר לעני ליטול ממנו אצלו את הכיכר, ושפיר מקיים בזה מצות צדקה, דסו"ס נתן לו די מחסורו, ואי"צ להוציא וא"כ החילול שבת אינו שייך לקיום המצוה כלל, וע"כ ל"ש ביה פטורא דטועה בדבר מצוה, ויתכן לומר דאף התויו"ט מודה לזה. ובאמת דאין כונתו דצריך שיהא ניתן לדחות מצד דיני המצוה בכללותה, אלא דבפועל לפי מחשבתו בהכרח נדחית השבת לצורך קיום המצוה כתיקונה.

שו"ר בחמדת שלמה או"ח סי' כ"א סק"ג שכתב ליישב באופן אחר דלא אמרינן דהטרוד במצוה פטור אלא במצוה שקיומה צריך להיות על ידי "מעשה" דוקא וכגון מילה ונטילת לולב, דע"כ צריך ליטול הלולב לצאת בו, ולכך אף אם הוציאו לרה"ר פטור. וכן במילה אבל מצות צדקה דמצד עיקר קיום המצוה אין זקוק לעשות "מעשה" כלל. שהרי גם אם יניח לעני ליטול מעצמו קיים המצוה. ונמצא שאין המצוה מחייבתו להיות עסוק ב"מעשה" כלל. ולא נחשב שטרוד ב"מעשה" המצוה.

ודברי החמדת שלמה מחודשים הם, דתלה הפטור מצד דכל קיום המצוה צריך "מעשה" והוא תנאי עיקרי בטועה בדבר מצוה. אמנם לדברינו תליא הפטור בכל נידון כאשר הוא לפנינו, דאם היה מוכרח להוציאו לרה"ר הרי"ז פטור ובלא"ה חייב.

דף ג.

וכי אומרים לו לאדם חטא כדי שיזכה חברך וכו'. בשו"ת משנה שכיר להגרי"ש טייכטל (ח"א סי' כד) כותב: "ראיתי דבר תמוה בספר חק נתן מנחות (מח, א), דדוקא עמוד וחטא בשביל שתזכה בעשה אמרינן, היינו לקיים מצות עשה, אבל בשביל שתזכה למנוע מן החטא לא אמרינן, והגאון ר' מרדכי זאב ז"ל בספרו מאמר מרדכי (סי' ק) מביאו להלכה. ולי הדבר מאד לפלא, הלא אדרבה זכות יותר גדול היא במניעת הלא תעשה שהוא בקום ועשה, ר"ל העבירה הוא בקום ועשה, משא"כ העבירה דעשה היא בשב ואל תעשה. ואולי לא אמר החק נתן דבריו רק גבי התיירו לו לרדותו, דגם הל"ת הוא בשב ואל תעשה, וא"כ ליכא ראייה לנידון מפרשי הים שם (בסי' קי) דמיירי מל"ת שהוא בקום ועשה, ועיי"ש ודו"ק".

לעולם דיעשה כמי שהונחה על כל אמה ואמה ויפטר ומשני משכחת לה בקופץ.

ובספר יהודה לקדשו, תולדות הגה"ק ר' לייבל איגר זצ"ל (ח"א ע' כט) מסופר, שכאשר למד הגה"ק הנ"ל עם זקנו, הגאון ר' עקיבא איגר זצ"ל, שאל הסבא את הנכד: הנה הירושלמי מקשה על שיטת בן עזאי שסובר "מהלך כעומד דמי", הלא אין אדם מתחייב על ד' אמות ברשות הרבים לעולם דנעשה כמי שהונחה על כל אמה ואמה ויפטר, ומתרץ הירושלמי משכחת לה בקופץ (מובא בתוספות שבת ה ב). ולפי זה הקשה רבי עקיבא איגר למה גזרו חכמים בשופר, ובמגילה בשבת משום שמא יעבירונו ד' אמות ברה"ר. הלא זה יכול להיות רק בקופץ, ומדוע דחו חכמים מצות התקיעה ומגילה משום חשש רחוק שיקפוץ ד' אמות. השיב רבי לייבל לסבו, דמכיון דבדבר מצוה עסקינן, אין זה חשש רחוק כלל שיקפוץ דלדבר מצוה אין יהודי "הולך" כי אם קופץ בזריזות.

והפני מנחם מגור זצ"ל הוסיף על תירוץ זה שבן עזאי לשיטתו שאמר באבות (פ"ד מ"ב) הוי רץ למצוה, הרי שפיר לשיטתו דיש לגזור לדבר מצוה שירוץ. והעיר עוד שבדרוש וחיודוש לרעק"א (בר"ה שם) הביא קושיא זו בשם חכם אחד. וז"ל הגרעק"א: הא דלא נקיט שמא יוציאנו מרה"י לרה"ר, ובתוס' הקשו כן, י"ל דהא אף אם יוציא, מ"מ כל שלא יעמוד לפוש אלא אם ילך מביתו מיד להחכם לא יתחייב, וי"ל דזהו חשש רחוק שילך דרך רה"ר ויעמוד שם לפוש, משא"כ בחששא דשמא יעבירונו, דבזה אף אם לא יעמוד לפוש יהא חייב, לדעת התוס' בחדושי רשב"א בפ"ק דשבת בסוגיא דילפינן זורק ממושיט, דבמעביר מרה"י לרה"י דרך רה"ר לכ"ע חייב, ומבואר יותר בחי' הרשב"א שבת פ' הזורק (דף צ"ז ע"א).

ובהכי מיושב נמי מה דהקשה לי חכם אחד על התוס' פ"ק דשבת (דף ה' ע"ב ד"ה בשלמא) דכתבו בשם הירושלמי דלבן עזאי דמהלך כעומד דמי לא משכחת מעביר ד' אמות דמחייב אלא בקופץ, וכתבו דמסוגיא לא משמע כן, וקשה אמאי לא הוכיחו כן בבירור מהכא, דא"כ לבן עזאי יהא תקיעות שופר דוחה שבת, דודאי ל"ל למגזר שמא יעבירונו בקפיצה.

ולמ"ש ניחא, דלבן עזאי דמהלך כעומד, בלא"ה ניחא, דטעמא דשופר משום גזירה שמא יוציאנו מרה"י לרה"ר, והרי הוא כנח ברה"ר רק לדידן דמהלך לאו כעומד, ואינו חייב אנח בעומד לפוש,

צריכין לטעמא דשמא יעבירונו. ובספר הקובץ על הרמב"ם (פ"ב דמגילה הלכה י"ג) כתב דבאמת י"ל דבן עזאי לית ליה הגזירה דשמא יעבירונו ע"ש היטב. וראה עוד בזה בשו"ת תירושו ויצהר (סי' ל"ז) ע"ש.

אמר אביי והוא שעמד לפוש - כתב החזון איש [סימן סב אות ד]: האי "לפוש", רבותא הוא. כי כל שכן אם עמד לדבר עם חבירו וכיוצא בזה. אבל אם עמד לפוש, הייתי אומר, כיון שנופש כדי להחליף כח למשאו, כ"לכתף" הוא, קא משמע לן.

וראה שם, שנסתפק באם עמד לכתף, ועקר חבירו מידו והוציא, מי חשיב לגבי עקירת חפץ כמונח. וכן הסתפק אם הניח את החפץ לארץ כדי לכתף, אם נחשב הנחה.

דף ו:

אמר אביי לא קשיא כאן בזמן שישראל שרויין במדבר וכו' - הפרמ"ג במשבצות זהב (סוף סי' שמה) כתב: שמעתי מהרב מויטקאב מק"ק ב"אד נכד רבינו הגאון בעל תבואות שור בשם הר"ב הגאון מוהר"י אב"ד דק"ק דוקלא מ"ש בגמרא לא קשי', בזמן שישראל שרויין במדבר להיפוך כמ"ש התוס' בחולין (פ"ח ב) תוד"ה אלא בזמן שישראל שרוין במדבר היתה מצמחת ואין רשות להלך רה"י, אבל בזה"ז שהוא מקום הפקר חשוב רה"ר וכמ"ש הרמב"ם ז"ל עכת"ד.

והקשו ע"ד דהרי כל ענין הוצאה ילפינן בר"פ הזורק (להלן צו ע"ב) מהא דאמר משה לישראל לא תפיקו מרה"י דיצאו למחנה לוייה דהיתה רה"ר, ואולי י"ל דבמחנה לוייה לא זרעו ולא צמח, שם הי' רה"ר אף בזמן שישראל במדבר, משא"כ מחוץ למחנה הי' רה"י שזרעו שם, ובזה"ז כל המדבר הוי רה"ר. וראה נמי בספר ישועות יעקב (סי' שמה ס"ק ד) שהקשה כן. ע"ש.

עוד בעניין זה נציין לנידון מעניין שכתב בס' חשוקי חמד כאן: שאלה. יהודי שהגיע לסין לצורך ענייני כשרות, ובשבת בדרך לביהכ"נ נתן לבנו הקטן את הסידור שיקחו לבית הכנסת, כיון שמביקורים קודמים הוא יודע שרחוב העיר הוא רק כרמלית, והנה כשעבר ברחוב העיר ראה הפגנה ענקית ולהערכתו יש שם כעת ששים ריבוא ונסתפק האם מותר לבנו להמשיך לטלטל את המטפחת, או שהאב חייב למונעו מזה?

תשובה. נאמר במסכת שבת דף ו ע"ב ולחשוב נמי (בין סוגי רשות הרבים) מדבר, דהא תניא איזו היא רה"ר סרטיא ופלטיא... והמדבר, אמר אביי לא קשיא

שצריך לפשפש ולברור, אבל דבר שצף למעלה כבר ברור ועומד הוא. ושמעתי משם חכם בקי בש"ס שהשיב ע"ז: "אין ברירה בלח, וגם את הצרעה ישלח", עכ"ל.

דף ז:

בית שאין תוכו עשרה וקריו משלימו לעשרה - בס' חשוקי חמד כאן הביא נידון מעניין בזה וז"ל: שאלה. חדר שיש בו ארון שדלתותיו גבוהות י' טפחים אלא שמבפנים אין בתאים חלל י"ט כיון שהם נמוכים. האם מותר להחזיק בהם ספרי קודש בשעת תשמיש, בגלל הדלתות שגבוהים י"ט כמבואר בשו"ע (או"ח סימן רמ"ו), או שמא מכיון דהתאים נמוכים ואין בהם חלל י' אין היתר? כמו כן אפשר להסתפק במקרה ויש ארון שבו קבועים מגירות מגירות ומבחוץ יש מכל המגירות יחד מחיצה עשרה, אך בפנים אין חלל י' בכל מחיצה מה דינה? תשובה. נאמר בשו"ע (סימן שמה סעיף טו): "בית שאין תוכו עשרה וקריו משלימו לעשרה ויש בו ארבעה על ארבעה, תוכו כרמלית, ועל גבו רה"י. וכתב המשנ"ב (סק"ס) בשם רש"י דלכן אין תוכו רה"י משום דמבפנים אין המחיצות גבוהות י'. וכתב שער הציון (סק"ה) דבר"ן איתא דכיון דלא חזיא לדירה על ידי המחיצה כמי שאין לו מחיצות דמיא", עכ"ל. ובשאלתנו לפי שיטת רש"י כיון שהמחיצות יש בהם י' טפחים מותר לשמש כיון שמחיצה מפסקת. אבל לשיטת הר"ן צ"ע, דכיון דלא חזיא לדירה על ידי המחיצה, כמי שאין לו מחיצות דמיא, נמצא שאין על המחיצות שם מחיצה. והוי ליה כאילו אין מחיצות לפני הספרים ואסור בתשמיש, וצ"ע.

והנה הביאור הלכה (סימן שמה סעיף טו ד"ה תוכו) מחדש דבר נפלא, דכל מה דבעינן תוכו עשרה הוא רק מדרבנן לחומרא, ומסתבר שהוא רק לגבי שבת ולא לגבי הלכות מחיצה, נמצא דבנוגע למחיצות הוי רשות נפרדת לכו"ע.

כאן בזמן שישראל שרויין במדבר (חשיבא רה"ר) כאן בזמן הזה. והקשה בחידושי גור אריה 'וא"ת מאי דהוי הוי', והשיב: 'דאשמעינן דאם עם רב הם יחד כמו שהיו ישראל במדבר נקרא המקום רה"ר, ולא תאמר שאין רה"ר רק כשהם קבועים לשם, שהרי במדבר לא היו קבועים', עכ"ל. לפי זה אם בהפגנה יהיו ששים רבוא משתתפים, נהפך המקום להיות רה"ר. ואמנם גם בכרמלית אסור לטלטל יותר מד' אמות, בכ"ז לקטן מותר לספות איסור דרבנן לצרכו, כמבואר בביאור הלכה (סימן שמג ד"ה מד"ס), אבל כשהמקום נהפך להיות רה"ר אסור לספות גם לקטן איסור תורה.

אך בגליוני הש"ס העתיק את הגור אריה, והקשה דאפשר עדיין לטעון, דבעינן שיהיו שם דוקא על פי ה' כמו שהיו במדבר דזה מחשיב לקביעות. ועוד אפשר לדחות, דהרי במדבר היה קביעות שאכלו ושתו ולנו, אף שהיה לזמן קצר משא"כ כאן דהולכין לבתיהם מיד אחרי ההפגנה. וכן משמע במגיד משנה (פי"ד מהלכות שבת ה"א) שדוקא אם יש ס' ריבוא תדיר יש למדבר דין של רה"ר, אבל אם אינו תדיר לא הוי רה"ר.

אגוז על גבי מים לאו היינו הנחתו - בשו"ת פעולת צדיק (חלק ב סימן רלג) דן בדבר השאלה אם מותר להסיר יתושין ותולעים שצפין על פי הכוס בשבת. ובתוך הדברים כתב וז"ל: וגם הרב מהר"י תאגיז במלאכת הבורר כתב וז"ל: נסתפקו איזה בעלי תורה אם מותר להסיר היתושין שצפין על היין בשבת אם יש בזה משום בורר, ואפשר דאין בזה ברירה כלל וכמ"ש במשנה ח' פ"ק דביצה ע"ש. וכתב דיש כעין רא"י מסוגיין אגוז ע"ג מים לאו היינו הנחתה ולא מחייב משום מוציא דהא לא עקר, ואם איתא דדבר שהוא צף ע"ג מים או יין הנוטל אותו מקרי בורר, אמאי לא משתמיט שום מפרש לומר דהתם חייב משום בורר. ועוד דלפ"ז השולה דגים מן הים מחייב משום בורר אוכל מתוך פסולת, וליתה דהא אפי' אליבא דירושלמי לא מחייב אלא משום קוצר. ונראה דלא שייך ברירה אלא מה

גליון זה יוצא לאור ע"י 'שיעור הדף היומי' בביהמ"ד אהל תורה רח' הרב יוסף קארו 4 ביתר.

מידי ערב נמסר שיעור בצורה רהוטה קצרה ובהירה - שמעו ותחי נפשכם.

ניתן לקבל גליון זה ע"י בקשה למייל: K0504166339@gmail.com

בכתובת זו ניתן לקבל גם הגליון: 'בית מדרש גבוה לכהנים' ללימוד הלכות עבודת ביהמ"ק.

לתרומות עבור בית מדרש גבוה לכהנים העוסקים בלימוד הלכות עבודת בית המקדש - ניתן

לתרום במכשירי נדרים עבור בית מדרש גבוה לכהנים או בטל 0504166339